

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента,
доцента кафедри англійської філології і філософії мови імені
професора О.М. Мороховського

Київського національного лінгвістичного університету

Маріної Олени Сергіївни

на дисертацію **Остапченко Вікторії Олександрівни**

**"ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ТА ПРАГМАСТИЛИСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ
ЛІРИКО-ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ Р.М. РІЛЬКЕ"**

(Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. – 15 авт. арк.)

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
(спеціальність 10.02.04 – германські мови)

Ще у 1986 році Ж. Гебсер, німецький філософ, лінгвіст і культуролог, у пошуках шляхів розкриття "таємниці" свідомості досліджував поетичний дискурс Райнера Марія Рільке, що є **об'єктом** цієї дисертації, результатом чого стала його праця "Невичерпне Джерело" (англ. "The Ever-Present Origin"). Саме у поетичному дискурсі Р.М. Рільке він виявив "ословеснені відбитки" зародження нового типу свідомості – інтегрального. Адже поезія не є "десертом", її підґрунтям є особливий тип когнітивної діяльності людини (Т.В. Чернігівська). Пошукову діяльність Ж. Гебсера можна кваліфікувати як таку, що проводилась у рідкісній **когнітивній прагмастилістиці** та **прагмапоетиці**, основної теоретико-методологічної рамки цього дослідження. Виходячи з логіки роботи, запропонованої дисертанткою, припустимо, що семантичні ознаки компонентів певних мовних тригерів, зокрема стилістичних прийомів, словесно-поетичних образів, запустили у науковця-адресата рількевського поетичного дискурсу механізм виведення відповідних імплікатур, у результаті чого він зробив своєрідне відкриття. Крім того, таке розгортання подій ще раз доводить органічність зв'язку між наукою, мистецтвом і художньою літературою (D. Edwards, J. Lehrer).

Вищезазначений факт підтверджує **дійсність** і безперечну **актуальність** дослідження В.О. Остапченко, що виконано у міждисциплінарному ключі, на перетині когнітивної поетики, дискурсивної і лінгвостилістики,

лінгвопрагматики, які пропонують міждисциплінарний інструментарій та теоретичні здобутки для формування і зміцнення позицій когнітивної прагмастилістики і прагмапоетики.

На **актуальності**, необхідності та своєчасності саме таких досліджень наголошують науковці у міжнародному академічному середовищі. Прагмастилістичні й прагмапоетичні наукові пошуки набирають обертів. Наведемо декілька репрезентативних фактів. У 2010 році під егідою Міжнародної асоціації лінгвістики і поетики (PALA) створюється спеціальна тематична група з прагмастилістики, у 2011 році в межах конференції Міжнародної асоціації прагматики працює секція "Інтерфейс між прагматикою і художньою стилістикою". У 2012 році виходить спеціальний випуск журналу "Literary Semantics" з інференції та імплікатури в художній інтерпретації, а в 2014 році – публікується збірка наукових праць "Pragmatic Literary Stylistics". У 2017 – спеціальне місце відводиться тематиці прагматичного підходу до аналізу художніх текстів на конференції Міжнародної асоціації прагматики, так само як і на конференції PALA "Міждисциплінарна стилістика".

Дисертантка вдало поєднує здобутки зарубіжних науковців і надбання української школи когнітивної прагмапоетики, що розвивається під керівництвом професора Безуглої Лілії Ростиславівни.

В.О. Остапченко ставить перед собою доволі амбітну **мету** – визначення лінгвокогнітивних і прагмастилістичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке, що відбуваються через актуалізацію його ключових художніх концептів та імплікатур, яку успішно досягає через вирішення низки конкретних **завдань**, серед котрих відзначимо: реконструкцію ключових художніх концептів авторської картини світу Р.М. Рільке; моделювання матриці доменів встановлених концептів; обґрунтування функціонування стилістичних засобів як тригерів актуалізації художніх концептів у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке; з'ясування закономірностей функціонування стилістичних засобів як тригерів

імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке та систематизація когнітивних операцій, які є підґрунтям актуалізації ключових художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. Наголошу, що завдання, поставлені в роботі, відбивають гармонійний рух у напрямку інтеграції ключових положень лінгвостилістики, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики й поезики.

Успішному досягненню мети сприяє **методика** дослідження та відповідно розроблена методична процедура аналізу прагматистичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке, яка охоплює п'ять етапів, кожний з яких знаходить покрокове втілення. Ретельно описаний алгоритм дослідження та методи (загальнонаукові, філологічні (зокрема ефективним є метод конкордансу, проведений за допомогою Інтернет-програми "Sternefall"), лінгвістичні, методи когнітивної поезики, прагмалінгвістики, елементи кількісної обробки даних), застосовані авторкою, забезпечують переконливість і достовірність отриманих результатів.

Тема, об'єкт і предмет та аспекти дисертації відповідають науковій темі «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (номер державної реєстрації 0114U004320), що розробляється на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Матеріалом дослідження слугував корпус із 900 поетичних текстів Р.М. Рільке, зібраних методом суцільної вибірки з його збірок загальним обсягом близько 1000 сторінок.

Новаторською у роботі є когнітивно-прагмалінгвістична методична процедура аналізу стилістичних засобів як тригерів активації художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. Загалом, поняття *тригеру* в роботі постає своєрідною об'єднуючою ланкою між когнітивним, комунікативним і мовним вимірами досліджуваного дискурсу, що забезпечують активацію художніх концептів та імплікатур у свідомості читача. Останні, у свою чергу, актуалізуються у полотні поетичного тексту за

допомогою низки когнітивних операцій. **Науковою новизною** також вирізняється запропоноване визначення лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке як мовленнєво- мисленнєвого простору, що створюється поетом і його читачем за посередництва лірико-поетичного тексту та поєднує в собі три аспекти – мовний (лірико-поетичний текст, який характеризується широким колом стилістичних засобів), комунікативний (комунікація між автором і читачем, яка визначається превалюванням поетичної функції мови) і когнітивний (дискурсивна конфігурація художніх концептів).

Новим є окреслення дискурсивної конфігурації концептів лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке, адаптація поняття імплікатури для лірико-поетичного дискурсу, а також виявлення когнітивних операцій, які забезпечують актуалізацію досліджуваних художніх концептів та імплікатур.

Теоретичне значення дисертації обумовлюється її внеском у низку сучасних напрямів лінгвістики, зокрема в розвиток когнітивно-прагматичного напрямку в лінгвопоетиці та лінгвостилістиці в ракурсі встановлення ролі стилістичних засобів в актуалізації художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. Адаптація поняття імплікатури для лірико-поетичного дискурсу детермінує подальше поглиблення теорій імплікатур. Визначення когнітивно-прагматичних типів метафоричних імплікатур, класифікація стилістичних засобів актуалізації художніх концептів, побудова матричних концептуальних моделей художніх концептів лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке є внеском у когнітивну поетику та лінгвостилістики.

Практична цінність рецензованої праці містить можливості її використання у викладанні нормативних дисциплін, а саме: теоретичної граматики і стилістики німецької мови, актуальних проблем лінгвістики, а також у спецкурсах з когнітивної поетики, прагматилістики, прагмалінгвістики, дискурсології, інтерпретації художнього тексту. Крім того, матеріали та висновки роботи можуть бути застосовані на семінарських

заняттях, у науковій, науково-методичній роботі та при виконанні магістерських, дипломних і дисертаційних робіт.

Апробацію результатів дисертації здійснено на 6-ти наукових конференціях: 5-ти міжнародних (Міжнародні наукові конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (2015 – 2017 рр.); VII Міжнародному науковому Форумі «Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал» (Харків, 23 вересня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво («Постколоніальні стратегії»))» (Харків, 6-7 квітня 2018 р.); VIII Міжнародному науковому Форумі «Сучасна германістика: наукові дискусії» (Харків, 23 жовтня 2018 р.); та I лінгвістичному семінарі («Ключові проблеми германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2016 р.).

Дисертація чітко і логічно структурована відповідно до її дослідницьких завдань. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаних наукових (347 позицій), лексикографічних (14 позицій) джерел та джерел ілюстративного матеріалу (9 позицій), додатків (9 рисунків і 10 таблиць). Загальний обсяг дисертації – 15 авторських аркушів, обсяг основного тексту – 9,4 авторських аркушів.

У першому розділі **"Теоретико-методологічні засади дослідження лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке у лінгвокогнітивному та прагмастилістичному аспекті"** окреслюється теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, класифікуються основні мотиви поетичного дискурсу Р.М. Рільке, висвітлюються ключові термінопоняття роботи, як-от: лірико-поетичний дискурс, дискурсивна конфігурація художніх концептів, комунікація "автор-читач", тригери. Крім того, визначаються ключові риси ідіостилю Р.М. Рільке та пропонується методична процедура когнітивно-прагматичного аналізу досліджуваного дискурсу. термінам і окреслено методичну процедуру аналізу. Кожний підрозділ завершується

обґрунтованим висновком авторки про те чи інше явище. Опонентові імпонує чітке розмежування когнітивної прагмастилістики та прагмапоетики.

У другому розділі **"Дискурсивна конфігурація художніх концептів у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке"** реконструюються ключові художні концепти авторської картини світу Р.М. Рільке (BOI/GOTT, БУТТЯ/DASEIN, ЛЮДИНА/MENSCH, МИСТЕЦТВО/KUNST, ПРИРОДА/NATUR, РІЧ/DING), які утворюють дискурсивну конфігурацію. Модель останньої будується із застосуванням методики матричного моделювання.

Третій розділ **"Стилістичні засоби актуалізації художніх концептів у лірико-поетичного дискурсі Р.М. Рільке"** зосереджується на визначенні, характеристиці та типологізації фоно-, лексико- і синтактико-стилістичних тригерів ключових художніх концептів, вербалізованих у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. У четвертому розділі **"Прагмастилістичні властивості імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке"** розглядаються лінгвостилістичні засоби як тригери імплікатур.

Автореферат і публікації В.О. Остапченко повністю відбивають зміст дисертації. Виклад основних положень не викликає сумнівів. Розглянуте дослідження заслуговує на схвалення.

Водночас як і кожна наукова розвідка дисертація, що розглядається, не позбавлена деяких дискусійних питань. Хочу наголосити на загальному позитивному висновку щодо обговорюваної роботи й підкреслити, що висловлювані зауваження не стосуються принципових концептуальних положень дисертації.

1. З одного боку, у дисертації лінгвостилістичні засоби виступають тригерами, які **викликають** у свідомості читача тексту **активацію** художніх концептів та імплікатур (с. 20), або за допомогою стилістичних засобів у свідомості читача **активуються** художні концепти та імплікатури (с. 133). З іншого боку, йдеться про стилістичні засоби як тригери **актуалізації** ключових художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке (с. 23, 69, 182). Поясніть, будь-ласка, все ж таки, стилістичні

засоби як тригери *активують* чи *актуалізують* художні концепти та імплікатури? Чи є різниця в "механізмах" активації і актуалізації в запропонованому контексті?

2. У дослідженні *фокусування, специфікація, соположення траектора й орієнтира* визначаються як когнітивні операції, у результаті яких у свідомості читача активуються художні концепти (с. 20, 134, 164). Вербальним корелятом, або маніфестацією, наприклад фокусування, є різні види повтору, соположення – анжамбеман тощо. Чи не варто кваліфікувати зазначені операції не лише як когнітивні, а як лінгвокогнітивні? Крім того, на с. 134 зазначається, що фокусування відповідає поняттю крупного плану в традиційній поезії. Яким чином зазначене поняття корелює із традиційним, запропонованим у формальній поезії Я. Мукаржовським прийомом *висунення*?

3. Наступний коментар носить радше полемічний характер. У дисертації обґрунтовано реконструюється низка художніх концептів та вибудовується їх дискурсивна конфігурація, а саме: БОГ/GOTT, БУТТЯ/DASEIN, ЛЮДИНА/MENSCH, МИСТЕЦТВО/KUNST, ПРИРОДА/NATUR, РІЧ/DING. Усвідомлюючи вже певну усталеність терміна *художній* концепт, що визначається за критерієм побутування його маніфестацій, тобто художнього дискурсу, виникає міркування чи є реконструйовані *універсальні* концепти власне художніми? А не *охудожненими*? Адже за посередництва їх маніфестацій у, зокрема лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке, вони охудожнюються, набувають додаткових концептуальних, індивідуально-авторських ознак, а не стають власне художніми.

4. На с. 70 зазначається, що робочу гіпотезу дослідження, яка полягає у припущенні, що стилістичні засоби (фонетичні, лексичні, синтаксичні, текстові) активують у свідомості читача поетичного тексту Р.М. Рільке на ґрунті певних когнітивних операцій певні ХК та імплікатури, тому можуть розглядатися як їхні тригери, було сформульовано у результаті *літературознавчого* аналізу поетичних текстів Р.М. Рільке. На думку опонента, такий висновок збіднює теоретичну й практичну вагомість роботи, адже дисертація є *надзвичайно лінгвістичною* і виведення такої гіпотези є результатом комплексної методики аналізу лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке.

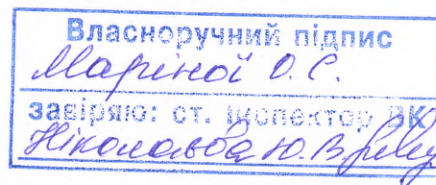
На підставі ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями вважаю, що дослідження Остапченко Вікторії Олександрівни "Лінгвокогнітивні та прагматистичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке" відповідає вимогам пп. 11, 13 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а її авторка, Остапченко Вікторія Олександрівна, *заслуговує* на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 — германські мови.

Офіційний опонент:

Доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
і філософії мови
імені професора О.М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

О.С. Маріна

Відгук одержано 08.05.2019р.

Вчений секретар спецради Мр. Т.Т. Морозова